

ULUSLARARASI HUKUKTA BİLDİRİMİN TEK TARAFLI DEVLET İŞLEMİ NİTELİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Doç. Dr. Elif UZUN*

ÖZET

Devletlerin tek taraflı hukuki işlemleri uluslararası hukuktaki ihtilafli meselelerinden biridir. Her ne kadar uluslararası örf ve âdet hukuku bazı tek taraflı işlemlerin varlığını kabul etmişse de, devletler arasındaki hukuki ilişkilerin teorik temelleri hakkındaki farklı perspektifler konu üzerinde bir uzlaşmaya varmayı imkansız kılmaktadır. Tek taraflı işlemleri hukuki işlemler olarak görmenin ardında yatan düşünce, bu işlemlerin diğer devletlerle yürütülen bir müzakere sürecinden veya onlardan alınacak bir onaydan bağımsız şekilde işlem sahibi devlet için hukuki yükümlülük yaratma kapasitesidir. Uluslararası Adalet Divanı'nın Nükleer Denemeler Davaları'ndaki kararları, konuya, nihayetinde daha yaygın bir kabulde sonuçlanan bir ilgi uyandırmıştır. Fakat yine de bir tek taraflı işlemler teorisinin inşa edildiğini söylemek mümkün değildir. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun kendisinden beklenen Taslak Maddeleri oluşturamamış olan çalışması da bu durumun kanıtı niteliğindedir. Meselenin ihtilafli karakteri yanında, farklı yazarların tek taraflı işlem örneklerine ilişkin sunumlarında da tutarsızlık bulunmaktadır. Kimi zaman; tanıma, protesto, vazgeçme ve taahhütten oluşan listeye bildirim de dahil edilmektedir. Bu makale bildirim söz konusu listeye dahil edilmesinin isabetli olup olmadığını tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tek Taraflı Devlet İşlemleri, Uluslararası Hukuk, Tanıma, Protesto, Vazgeçme, Taahhüt, Bildirim.

* Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
eluzun@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7825 -7840
(Geliş Tarihi: 19.03.2019 – Kabul Tarihi: 11.05.2019)

AN EXAMINATION ON THE UNILATERAL STATE ACT STATUS OF NOTIFICATION IN INTERNATIONAL LAW

ABSTRACT

Unilateral acts of states is one of the controversial issues in international law. Although some forms of unilateral acts are accepted by customary international law, different perspectives on the theoretical basis of legal relations between states render an agreement on the subject impossible. The idea behind considering unilateral acts being legal transactions is their capacity to create legal obligations for the author state, independent from any negotiation process with or any approval of other states. The International Court of Justice's decisions in Nuclear Tests Cases has triggered an interest to the subject which results in a more common recognition of the concept. But it is still impossible to argue that a theory of unilateral acts could be constructed. The work of International Law Commission, which could not produce the expected Draft Articles, may be an evident of this fact. Beside its controversial character, there is also some inconsistency between presentation of examples of unilateral acts by different scholars. Sometimes notification is added by scholars to the list of unilateral acts of states, including recognition, protest, waiver and promise. This article discusses the accuracy of adding notification to this list.

Keywords: Unilateral Acts of States, International Law, Recognition, Protest, Waiver, Promise, Notification.

GİRİŞ

Devletlerin tek taraflı işlemleri, uluslararası hukukun tartışmalı konularından birini teşkil etmektedir. Devlet uygulamasındaki görülme sıklığına rağmen konu hakkında yapılan çalışma sayısının azlığına bir “tek taraflı işlem teorisi”nin de oluşturulamamış olması eşlik eder. Nitekim Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun (UHK) 1997-2006 yılları arasında konu üzerinde yürüttüğü çalışmanın sonucunda ortaya çıkan Kılavuz İlkeler’in kısıtlılığı ve Komisyon tartışmalarında ortaya çıkan fikir ayrılıkları bu durumun kanıtı niteliğindedir.

Devletlerin tek taraflı işlemlerinin varlığından başlayarak, tanımı ve bağlayıcılığı ile hukuki sonuçlarına giden tartışmalarda önemli bir konu başlığı, kapsam sorunudur. Başka bir deyişle, hangi eylemlerin tek taraflı işlem sayıldığı/sayılacağı üzerinde ittifak bulunmamakta, tek taraflı işlemleri işlem sahibi devlet bakımından yükümlülük yaratan veya uluslararası hukuk kaynağı gören yazarlar arasında bile farklı değerlendirmelere rastlanmaktadır.

Özellikle Türkçe literatür bakımından yapılabilecek ama uluslararası literatür bakımından da kısmen ortaya koyulabilecek bir tespit, bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Genel uluslararası hukuk eserlerinde devletlerin tek taraflı işlemlerine uluslararası hukukun kaynakları arasında yer verildiği durumlarda standart sayılabilecek bir liste verilerek tanıma, vazgeçme, protesto ile birlikte tebliğ/bildirim de anılmaktadır. Bununla birlikte, varlığı, tanımı ve kapsamı üzerindeki bütün tartışmalara rağmen tebliğin devletlin tek taraflı işlemi sayılamayacağı, bu makalenin temel iddiasını oluşturmaktadır.

Bildirim tek taraflı devlet işlemi niteliğine sahip olmadığını gösterebilmek amacıyla makale, öncelikle devletin tek taraflı işlem kavramına ilişkin bir tanımı, sorunun tarihsel gelişiminden örneklerle inşa etmeye çalışacaktır. Bunun arkasından tanımda yer alan unsurlar ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Bu esnada tek taraflı devlet işleminin varlığına ve bağlayıcılığına ilişkin tartışmalara da kısaca da olsa değinilecektir. Makale bunun ardından geleneksel kabul görmüş tek taraflı devlet işlemlerinden tanıma, protesto, taahhüt ve vazgeçmeye kısaca değinecek ve son olarak tanım ve mahiyetine ilişkin açıklamalarla birlikte tebliğin neden tek taraflı devlet işlemi sayılamayacağını göstermeye çalışacaktır.

I. DEVLETİN TEK TARAFLI İŞLEMLERİ: TANIM VE KAPSAM

Devletin tek taraflı işlemlerinin (*unilateral acts of states*), üzerinde ittifak edilmiş, türünün bütün örneklerini kapsamına alan, kesin bir tanımı bulunmamaktadır¹. Bu bakımdan uluslararası hukukun tartışmalı konularından birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, böyle bir tanımın bulunmadığından bahisle devletin tek taraflı işlemlerinin belirlenemeyeceğini söylemek yerine, söz konusu işlemlerin nitelikleriyle ilgili öne çıkan ölçütler dile getirilebilir. Bunun için ise, devletin tek taraflı işlemlerinin uluslararası hukuk literatüründe bir sorun olarak ortaya çıkışına işaret etmek gerekmektedir.

A. DEVLETİN TEK TARAFLI İŞLEMLERİ HAKKINDAKİ TARTIŞMALARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Tek taraflı devlet işlemleri devlet pratiğinde sıkça görülmekle birlikte, uzun süre bu konu uluslararası hukukçuların ilgisini çekmemiştir². Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) 1974'te verdiği Nükleer Denemeler Davalarındaki kararları³ konuya ilginin yönelmesi bakımından dönüm noktasını oluşturmuştur⁴. Divan bu davada, devletlerin tek taraflı işlemlerinin kendileri bakımından

¹ **Eckart, Christian** (2012) *Promises of States under International Law*, 1. B, Oxford, Hart Publishing, s. 18; **Fiedler, Wilfried** 'Unilateral Acts in International Law': Rudolf Bernhardt (Editör) (1984) *Encyclopedia of International Law*, C: 7, 1. B., Amsterdam-Oxford-New York, North Holland, s. 517-8. Bununla birlikte yine Max Planck Enstitüsü tarafından 2012 yılında yayımlanan *The Max Planck Encyclopedia of International Law*'a UHK'nin aşağıda değineceğimiz ve çokça eleştiri almış çalışmasının özel raportörü olan V. D. Codeño'nun da yazarı olduğu aynı başlıklı maddede UHK'nin yaptığı tanıma yer verilerek tanım konusunda bir uzlaşma bulunduğu izlenimi verilmiştir. Söz konusu ansiklopedi maddesinin UHK'nin çalışmasının özeti mahiyetinde olduğu da düşünülecek olursa, tanımın nihai ve kesin nitelikte kabul edilmesi mümkün olmamaktadır. Bkz. **Cedeño, Victor Rodríguez/ Cazorla, Maria Isabel Torres** 'Unilateral Acts of States in International Law': Rüdiger Wolfrum (Editör) (2012) *The Max Planck Encyclopedia of International Law*, C: X, 1. B., Oxford, OUP, 163-4.

² **Çağran, Mehmet Emin** (2005) *Uluslararası Hukukta Devletin Tek Taraflı İşlemleri*, 1. B., Ankara, Platin Yayınları, s. 3; **Thirlway, Hugh** (2014) *The Sources of International Law*, Oxford, Oxford University Press, s. 44.

³ Söz konusu iki davanın biri Yeni Zelanda diğeri Avustralya tarafından Fransa'ya karşı açılmıştır. Aynı gün verilen ve birbirine çok benzeyen kararlardan sadece Avustralya tarafından açılan davaya atf verilecektir. Bkz. **ICJ, Nuclear Tests Case (Australia vs. France)**, Judgment of 20 December 1974, I.C.J. Reports 1974, ss. 253-274.

⁴ Divan'ın anılan kararı konuyla ilgili verilmiş ilk karar değildir. *Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsü Davası, Mavrommatis Davası, Yukarı Silezya'da Kimi Alman Çıkarları Davası, Güney-Batı Afrika'nın Uluslararası Statüsü Danışma Görüşü, Güney-Batı Afrika Davası* ile Mısır'ın 1957 tarihli Süveyş Kanalı ile ilgili deklarasyonu tek taraflı devlet işlemlerine ilişkin olmakla birlikte, konunun uluslararası hukukçuların

yükümlülük doğuracağını kabul etmiştir. İşin doğrusu, Divan'ın vermiş olduğu karar, geleneksel kabul gören tek taraflı devlet işlemlerinden özellikle söz verme (taahhüt) ile ilgili olmakla birlikte, karar sonrası yapılan tartışmalar sadece söz verme hakkında değil, genel olarak tek taraflı devlet işlemlerinin varlığı, bağlayıcılığı ve sonuçları hakkında olmuştur.

Divan'ın *Nükleer Denemeler Davası*'ndaki kararlarını, karara neden olan ihtilafı da içerecek şekilde kısaca görmemiz, konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. *Nükleer Denemeler Davaları* olarak anılan davalar Divan'ın önüne Yeni Zelanda ve Avustralya tarafından Fransa'ya karşı getirilmiştir. Her iki davada da davacıların temel talebi, Fransa'nın Pasifik Okyanusu atmosferinde gerçekleştirdiği nükleer denemelerin hukuka aykırı olduğunun tespitidir. Fransa Divan'a karşı yetki itirazında bulunmuşsa da dava sürerken üst düzey devlet yetkilileri vasıtasıyla aynı nitelikteki nükleer denemeleri sonlandıracağını beyan etmiştir. Divan ise bu beyanlarla uyumsuzluk konusunun ortadan kalktığına ve esas hakkında karar vermeye gerek kalmadığına karar vermiştir. Bu kararı esnasında devletin tek taraflı deklarasyonunun devleti bağlayacak yükümlülükler yarattığını belirtmiştir⁵. Divan oldukça kesin ifadelerle o güne kadar tartışmalı olan devletin tek taraflı işlemlerinin varlığı ve bağlayıcılığını kabul etmiştir. Divan'ın ifadesiyle⁶:

“Tek taraflı eylemler yoluyla yaratılan hukuki ya da fiili durumlar ile ilgili olarak verilen beyanatların hukuki yükümlülükler yaratabileceği çok iyi bilinmektedir. Bu tarz beyanatlar çok özel olabilirler ve çok defa da öyledirler. Beyanda bulunan devletin niyeti, beyanatın kendi hükümlerine göre bağlayıcı olması şeklindeyse, bu niyet beyanata hukuki bir taahhüt karakteri verir ve Devlet, bu nedenle, hukuken beyanata uygun hareket etmeye mecburdur. Bu tarz bir taahhüt, eğer açıkça ve bağlanmak niyetiyle yapıldıysa, uluslararası görüşmeler bağlamında yapılmamış olsa bile, bağlayıcıdır. Bu şartlarda, beyanatın hüküm

ilgisini çekmesine neden olacak ölçüde belirgin özellikler taşımazlar. Bu dava ve olayların tek taraflı devlet işlemleriyle ilişkisi açısından ayrıntılı bilgi için bkz. **Çağuran**, s. 280-294. Rubin, Divan'ın kararına dek tek taraflı işlem teorisine dayanak oluşturacak bir doktrinin bulunmadığını söyler. Bkz. **Rubin**, s. 24.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Çağuran**, s. 295-302.

⁶ **ICJ**, *Nuclear Tests Case (Australia vs. France)*, par. 43-44. Türkçe metin: **Gündüz, Aslan** (2014) *Milletlerarası Hukuk – Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, Ed. Reşat Volkan Günel, 7. Baskı, İstanbul, Beta Basım, s. 64-5.

doğurması için quid pro quo (bedel, karşılık) niteliğindeki hiçbir şeye ya da beyanatın daha sonra kabulüne veyahut diğer devletlerden herhangi bir cevabın ya da reaksiyonun gelmesine gerek yoktur. Çünkü böyle bir gerekliliğin aranması, Devletin duyuruyla yapmış olduğu hukuki tasarrufun mutlak tek taraflı niteliğiyle bağdaşmaz.

Kuşkusuz tüm tek taraflı işlemler yükümlülük doğurmazlar; ama bir Devlet kendini bağlama niyetiyle özel bir meseleyle ilgili olarak belli bir tutumu takınmayı benimseyebilir. Niyet, işlemin yorumlanması yoluyla araştırılıp bulunmalıdır. Devletler hareket serbestilerini sınırlayacak beyanlarda buldukları, kısıtlayıcı bir yorumun yapılması gerekir.”

Divan’ın bu ifadelerle tek taraflı devlet işlemlerinin varlığını ve bağlayıcılığını tartışmasız kabul etmesi, ayrıntıları bu makalenin kapsamı dışında kalan bazı tartışmalara yol açmıştır. Makalenin konusu açısından ilk tartışma, üzerinde çok da fazla teorik tartışma yapılmamış olan tek taraflı devlet işlemlerinin varlığına ilişkin itirazların ortaya koyulmasıdır. Zira uluslararası hukukta hak ve yükümlülüklerin ancak andlaşmalar vasıtasıyla yaratılabileceğini kabul eden teorik yaklaşım, Divan’ın, başka bir devletin işlemine ihtiyaç kalmaksızın yükümlülük yaratılabileceği şeklindeki kararını kabul edilemez bulmuştur. Bu görüş taraftarlarının geçen süre içinde tek taraflı devlet işlemlerinin gördüğü genel kabule rağmen varlığını devam ettirdiğini de not etmek gerekmektedir⁷.

⁷ Türkçe literatürden bir örnek, Edip F. Çelik’in yaklaşımıdır. Çelik’e göre, “hukuk kuralı olmayan, hukuk kuralı üretmesi olanaksız bulunan tek taraflı işlemler ... bir hukuk kuralına uyulması çağrısı yapan, bir kurala uyulmamasını kınayan ya da, bazı durumlarda yapılmasını bir hukuk kuralının zorunlu gördüğü işlemlerdir”. Dolayısıyla “tek taraflı işlemler milletlerarası ilişkiler alanında hukuksal sonuçlar doğurabilmekle beraber, bunlarla hukuk kuralı üretilmiş olmamaktadır”. Bkz. **Çelik, Edip F.** (1984) Milletlerarası Hukuk – Birinci Kitap, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 53-54. Belik ise, 1966 gibi erken bir tarihte, iki taraflı işlemlerle aynı “ehemmiyette” olmasa da, uluslararası hukuk literatüründe sistemli incelemenin yeni başladığını dile getirir. Bkz. **Belik, Mahmut R.** (1966) ‘Devletler Hukukunda Hukuki Tasarruflar’ İÜHFİM, C:32, S:2-4, s. 458. İngilizce literatürden ise Malcolm D. Evans’ın yorumu örnek verilebilir. Evans tek taraflı işlemlerin iki türlü olabileceğinden bahseder. İlkinde işlemi yapan devlet bu işlemi yapma tercihini tek başına kullanmış ancak sonuçları genel uluslararası hukukun kapsamına girmiştir. Diğer olası durumunda tek taraflı işlem belirsiz muhataplara yöneltilmiştir, işlemin sonuçları daha önceden var olan kurallar tarafından tanımlanmış değildir, işlemin sonuçlarını tanımlayan sadece işlemi yapan Devletin kastı/niyetidir. Ne var ki Evans’a göre UAD’nin bu ikinci türden işlemlerin var olabileceği şeklinde yorumlanan kararı mutlaka bu şekilde yorumlanmak zorunda değildir. Yazara göre tek taraflı denilen işlemin sonuç yaratabilmesi için ilgili devlet tarafından kabul edilmesi veya göz ardı edilerek reddedilmiş sayılması gerekir. Eğer gün gelir de bir devlet söz konusu işleme dayanarak hak iddia ederse, esasında bu iki taraflı bir ilişki tesis etme niyeti anlamına gelir. Bkz. **Evans, Malcolm D.** (Editör) (2010)

Divan kararıyla tetiklenen teorik tartışmaların ikinci ayağında “tek taraflı” niteliğinin anlamı bulunmaktadır. Zira herhangi bir kayıt koymadan bakıldığı takdirde devletlerin her türlü işlemi tek taraflı mahiyettedir⁸. Ne var ki asıl tartışma, devletlerin her türlü eyleminin tek taraflı olmasından ziyade, Divan’ın formüle ettiği şekliyle açıkça deklare edilmiş bağlanma niyetine karşılık gelen tek taraflı eylemlerin kapsamının da çok geniş olduğu şeklindedir. Bu itirazdan kurtulmanın bir yolu olarak bazı yazarlarca ileri sürülen, uluslararası hukukun mevcut bir rejiminin dışında kalma koşulu da söz konusu tartışmaları sonlandırmaya yetmemektedir. Başka bir ifadeyle, bu görüşü savunan yazarlar, tek taraflı işlemde bahsetmek için, tek taraflı işlemin herhangi bir müzakere süreci dâhilinde gerçekleşmemiş olması şartını ileri sürerler. Bu açıdan bakıldığında, sözgelimi, bir çekince, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde⁹ (VAHS) yer alan “tek taraflı beyan” ifadesine (md. 2) rağmen tek taraflı bir devlet işlemi olmayacaktır. Fakat söz konusu “otonomi” görüşünü ortaya koyan ve 1962 gibi erken bir tarihte tek taraflı devlet işlemleri hakkında ilk sistematik eseri kaleme alan Erik Suy, olağan çekincelerin tek taraflı devlet işlemi sayılmaması gerektiğini yönündeki görüşünü devam ettirmekle birlikte, uluslararası hukukun değişen ve gelişen yapısı içerisinde, çekince yasaklarına rağmen koyulan çekinceler ile yorum beyanlarının tek taraflı işlem niteliği üzerinde düşünmek gerektiğini belirtir¹⁰.

International Law, 3. Baskı, Oxford, OUP, s. 111-2. Ayrıca bkz. **Kuzmarov, Betina** (2005) ‘Unilateral Acts in International Relations: Accepting the Limits of International Law’, C: 8, Yearbook of New Zealand Jurisprudence, ss. 77-97 (Uluslararası hukukun devletler arası niteliğine dayanarak tek taraflı devlet işlemlerinin hukukun hemen sınırında ama dışında olduğunu iddia eder).

⁸ Sözgelimi, Zemanek, tek taraflı devlet eylemlerini/işlemlerini sınıflandırırken andlaşma sürecindeki işlemleri (imza, onay, katılma, askıya alma, çekilme, fesih ve çekince), örf adet hukuku oluşturan eylemleri ve özerk (otonom) eylemleri (tanıma, protesto, savaşta tarafsızlık ilanı, feragat) sayar. Bkz. **Zemanek, Karl** ‘Unilateral Legal Acts Revisited’: Wellens, Karel (Editör) (1998) International Law: Theory and Practice – Essays in Honour of Eric Suy, Lahey/Boston/Londra, Martinus Nijhoff Publishers.

⁹ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi - Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969. Türkçesi: **Gündüz**, ss. 66-87.

¹⁰ **Suy, Erik** (2001) ‘Some Unfinished New Thoughts on Unilateral Acts of States as a Source of International Law’ Journal for Juridical Science, C: 26, S: 3, s. 5. Bunun yanında UHK’nin çekincelerle ilgili çalışmasının da çekincelerin tek taraflı devlet işlemi olması bakımından önemli sonuçları bulunmaktadır. Ayrıntıları makalemizin sınırları dışında kalan bu konu hakkında bir tartışma için bkz. **Chow, Pok Yin S.** (2017) ‘Reservations as Unilateral Acts? Examining the International Law Commission’s Approach to Reservations’ International and Comparative Law Quarterly, C: 66, ss. 335-365.

Bu teorik ve hukuki tartışmaların yanında, tek taraflı devlet işlemlerinin uluslararası ilişkiler bakımından etkisi üzerine de çeşitli yorumlar yapılmıştır. Tek taraflı devlet işlemlerinin uluslararası hukukça tanınması gerektiğini dile getirenlere göre bu işlemler bilhassa müzakere imkanının olmadığı durumlarda işlevsel hâle gelmektedir. Bu konuda verilen en önemli örnek 1957'deki Süveyş Kanalı meselesidir. Mısır, 24 Nisan 1957'de Süveyş Kanalı'ndan geçişin bütün devletler için serbest olacağı açıklamasını yaparak, fiilen müzakere ve andlaşma sürecine girmekten kaçındığı İsrail özelinde ortaya çıkabilecek bir sorunu bertaraf etmeyi başarmıştır¹¹. Bunun yanında, aşağıda tekrar değineceğimiz gibi, tek taraflı beyanların içeriğinin salt veya kısmen siyasi olması durumunda, beyan sahibinin uluslararası hukuk çerçevesinde bağlanma iradesinin tespitine ilişkin belirsizlik doğacağı, bu durumda uluslararası siyasetin kimi zaman çıkmaza gireceği endişeleri dile getirilmiştir¹².

B. ULUSLARARASI HUKUK KOMİSYONU'NUN ÇALIŞMASI

UAD'nin anılan kararının yarattığı ilgi ve etki, UHK'nin de konuyu gündeme almasına neden olmuştur. VAHS'nin kabulünden hemen iki yıl sonra, 1971'de, UHK konuyu gündemine almış fakat bir kodifikasyon sürecinin henüz yeterince gelişmemiş olduğu düşüncesiyle konunun ele alınması ertelenmiştir¹³. UHK'nin konuyu tekrar gündeme alması 1996 yılında gerçekleşmiştir¹⁴.

¹¹ Bkz. **Eckart**, 108-114; **Virally, Michel** 'The Sources of International Law': Sorensen, Max (Editör) (1968) *Manual of Public International Law*, Londra, MacMillan, s. 156.

¹² Uluslararası ilişkiler söz konusu olduğunda, 'tek taraflı işlemler/eylemler' ifadesinin uluslararası hukuk bağlamından daha geniş ve çoğunca olumsuz anlamda kullanıldığını belirtmekte fayda var. Uluslararası ilişkiler/siyaset literatürü uluslararası ilişkilerde gittikçe artan tek taraflı, dolayısıyla da çoğunca da uluslararası güç dengesinde avantajlı bulunan devletlerin uluslararası hukukla bağlantısını koparmayı amaçlayan eylem ve işlemlerinin uluslararası hukukun gücünün zayıflaması anlamına geldiğinden şikayet eder. Sözgelimi Dupuy'un çalışması bu tarz algı ve kullanıma örnek teşkil eder: **Dupuy, Pierre-Marie** (2000) 'The Place and Role of Unilateralism in Contemporary International Law' EJIL, C: 11, S:2, ss. 19-29. Sands ise, çalışmasında UHK'nin tek taraflı devlet işlemleriyle ilgili çalışmasına atıf yapmışsa da, meseleyi asıl olarak uluslararası ilişkiler bağlamında inceler ve konunun "bilhassa bir toplumun başka bir topluma kendi değerlerini dayatmasıyla birlikte ortaya çıktığı ve diğer toplumun bu dayatmaya razı olmadığı veya sessiz kalmadığı durumlarda ihtilafı hâle geldiğini" söyler. Bkz. **Sands, Philippe** (2000) 'Unilateralism', *Values and International Law* EJIL, C: 11, S:2, s. 293. Bunun yanında yine bu makalede ele aldığımız teknik anlamından daha geniş şekilde kullanılmakla birlikte tek taraflı devlet işlemlerinin her zaman kötü olmayabileceğine ilişkin bir tartışma için bkz. **Bodansky, Daniel** (2000) 'What is so bad about Unilateral Action to Protect the Environment' EJIL, C: 11, S:2, ss. 339-347.

¹³ **Cedeño/Carzola**, s. 165.

¹⁴ **BMGK**, A/RES/51/160, 30 Ocak 1997.

Komisyon'un çalışması on yıl devam etmiş ancak kendisinden beklenen bir kodifikasyon önerisi, yani Taslak Maddeler hazırlamak yerine, Komisyon biraz da aceleyle çalışmalarını bir Kılavuz İlkeler¹⁵ ile tamamlamıştır¹⁶.

Komisyon çalışmaları daha ilk baştan itibaren farklı görüşlerin birbirini ikna edemediği bir görünümde devam etmiştir. Uluslararası literatürde görülen farklı teorik yaklaşımlar ve diğer tartışmalı hususlar Komisyon tartışmalarına yansımış, hatta Kılavuz İlkeler'in sunulduğu son raporda da çalışmalara yön veren bu bakış farklılığına işaret edilerek, bir anlamda, çalışma sonucunun kısıtlılığı kabul edilmiştir.

Rapora göre, çalışmaya içeriğini kazandıran, tek taraflı devlet işlemlerine yönelik iki farklı bakış açısidir: Bunların ilkinde "tek taraflı işlem" ifadesi, işlem sahibi devletin bağlanma iradesini açıkça ifade etmesine karşılık gelirken, diğerinde uluslararası düzlemde hukuki sonuç doğuran tek taraflı devlet davranışı/eylemi kastedilmektedir¹⁷.

Kılavuz İlkeler, her ne kadar İlkeler'in yorumunda aksi iddia edilse de, tek taraflı devlet işlemlerini tanımlamaktan ziyade, kendi belirlediği dar anlamıyla -*stricto sensu*- tek taraflı işlemleri tanımlamaktadır. Zira İlkeler'in başlığında da "tek taraflı işlemler" değil, "tek taraflı beyanlar (*declarations*)" ifadesi yer almaktadır¹⁸. Buna göre, dar anlamıyla tek taraflı işlemlere karşılık gelen tek

¹⁵ **Report of the International Law Commission** (2006) Fifty-eighth session, 'Chapter IX – Unilateral Acts of States', ss. 159-166.

¹⁶ Daha doğru bir ifadeyle, Komisyon, Özel Raportör öncülüğünde Taslak Maddeler'in bir kısmını hazırlamış ve tartışmaya açmış olmasına rağmen, mevcut çalışma bir Kılavuz İlkeler'e dönüştürülmüştür.

¹⁷ Komisyon çalışmaları üzerinde ayrıntılı ve titiz bir çalışma yürütmüş olan Kassoti, bu farklılığı Kıta Avrupası ile Anglo-Sakson hukuk kültürleri arasındaki anlayış farklarına bağlar. Nitekim "legal act" ifadesinin Türkçeye çevrilmesinde de bu farklılıktan kaynaklanan bir zorluk söz konusudur. Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde hukuki olaylar ve hukuki işlemler arasında ayırım yapılırken, hukuki işlemin arkasındaki hukuki işlem yapma iradesi öne çıkarılmış olur. Bunun yanında Anglo-Sakson hukuk kültüründeki yaklaşımda, hukuki fiiller/eylemler, hukukun gözünden bakılarak anlamlandırılır. Dolayısıyla Türk hukukunun da kavramsal kaynağını aldığı Kıta Avrupası hukuk kültüründen bakıldığında "tek taraflı devlet işlemleri"nden, Anglo-Sakson hukuk kültüründen bakıldığında "tek taraflı devlet eylemleri"nden bahsetmek gerekecektir. Bu bakış farklılığı, tek taraflı devlet işlemlerindeki bağlanma iradesi unsurunun tespitindeki tartışmalarda en belirgin hâlini almaktadır. Bkz. **Kassoti, Eva** (2013) 'Unilateral Legal Acts Revisited: Common Law v. Civil Law Approaches and Lessons from the International Law Commission's (Failed) Attempt to Codify Unilateral Acts of States', C. 26 Hague Yearbook of International Law, ss. 168-200.

¹⁸ Bu daraltma, özellikle "susma" gibi eylemlerin tek taraflı işlem mahiyetini tartışma dışında bırakmış olur. Zira susma, kendisine hukuki sonuç bağlanan önemli bir tek taraflı eylem/işlem mahiyetindedir. Susmanın UHK'nin çalışması dışında bırakılmasına ilişkin bir eleştiri için bkz. **Eckart**, s. 21-22.

tarafli beyanlar, alenen yapıldıkları ve bağlanma iradesini ifade ettikleri takdirde hukuki yükümlülük yaratan sonuç doğurabilirler (md. 1).

C. TEK TARAFLI DEVLET İŞLEMİNİN UNSURLARI

Üzerinde uzlaşmış bir tanımın yokluğu ve UHK'nin çalışmasının da böyle bir tanım veremediği bir durumda, yine de ilgili literatürden ve UHK'nin çalışmasından tek tarafli devlet işleminin unsurlarını, en azından makalenin konusunu oluşturan bildirimlerin tek tarafli devlet işlemi sayılıp sayılmayacağına karar verecek ölçüde tespit etmek olanaklıdır.

Bu çerçevede tek tarafli devlet işleminin, (a) devlete atfedilebilecek, (b) tek tarafli, (c) hukuken bağlanma niyeti ifade eden bir (d) uluslararası hukuka uygun eylem olduğunu söyleyebiliriz¹⁹.

Literatürde, devlete atfedilebilme, devlet beyanları (*declarations*) söz konusu olduğunda, VAHS'nin andlaşma akdetme yetkisine ilişkin düzenlemelerine uygun şekilde ele alınmaktadır²⁰. Bunun dışında, özellikle tanıma söz konusu olduğunda, devlete atfedilen çeşitli eylemler, susma söz konusu olduğunda ise, 'yapmama' eylemi, devlete atfedilen bir eylem olarak tek tarafli işlem mahiyeti kazanacaktır.

Tek tarafli devlet işlemlerinin belki de en büyük tartışma yaratan unsuru, işlemin tek tarafliliğidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, andlaşmayı uluslararası hukukun yegâne kaynağı gören yaklaşımlara göre ya tek tarafli işlem/eylem hukuk yaratamaz yahut da tek tarafli denilen işlemler esasında ya bir anlaşmanın unsuru sayılmalı yahut da ancak açık veya örtülü bir kabulün varlığı hâlinde işlem tamamlanmış kabul edilmelidir²¹. Devletlerin bütün eylemlerini kapsaya-

¹⁹ Benzer belirleme için bkz. Çağırın, s. 28-113; Eckart, 19-23; Degan, s. 169-173.

²⁰ Nitekim UHK Kılavuz İlkeleri md. 4 şu şekildedir: "Tek tarafli bir beyan Devleti uluslararası hukuk açısından ancak bu şekilde sonuç doğurma yetkisine sahip bir makam tarafından açıklandığı takdirde bağlar. Devlet Başkanları, Hükümet Başkanları ve Dışişleri Bakanları, işlevleri itibarıyla, bu tip beyanlarda bulunmaya ehildirler. Devleti spesifik alanlarda temsil eden diğer kişiler Devleti yetki alanları çerçevesinde beyanları vasıtasıyla bağlamaya yetkilendirilebilirler."

²¹ Tek tarafli işlemin uluslararası hukukun andlaşma temelli teorik çerçevesinin dışında kalmasına ilişkin tarihsel bir inceleme için bkz. Degan, Vladimir-Djuro (1994) 'Unilateral Act as a Source of Particular International Law' Finnish Yearbook of International Law, C: 5, ss.150-173.

cak, böylece de arzu edilen teorik destekten mahrum bırakacak bir geniş anlamdansa, eylemin tek taraflılığı ile, herhangi bir müzakere sürecine tabi olmayan, mevcut uluslararası hukuk rejimlerinden herhangi birinin kapsamına girmeyen ve tamamlanmış sayılmak için başka bir devletin kabulüne yahut şu veya bu türden tepkisine ihtiyaç duymayan işlemlerin kastedilmesi uygun görünmektedir²². Ancak bu durumda dahi, andlaşma temelli uluslararası hukuk düşüncesinden sapılmış olması gerektiği açıktır.

Hukuken bağlanma niyeti unsuru, devletlerin salt siyasi eylemlerine uluslararası hukuk bakımından bağlayıcılık atfetmeme konusunda önem kazanmaktadır. Böyle bir niyetin varlığının aranması, devletlerin egemenliği ilkesinin sonucudur²³. Nitekim gerek literatürde gerekse UHK çalışmaları sırasında farklı devletlerin temsilcileri tarafından dile getirilen düşüncelerde, tek taraflı devlet işlemlerinin bağlayıcılığına temkinle yaklaşılmamasının en büyük sebebi olarak, bu politik eylemlere hukuki bağlayıcılık atfedilmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bunun olumsuz bir sonucu da, uluslararası siyasetin işleyişinin sekete uğraması olarak görülmektedir²⁴. UHK'nin çalışması beyanlarla sınırlı olmasına rağmen, bu sınırlılık dahi devletlerin salt siyasi nitelikli açıklamalarıyla hukuki bağlanma niyetlerinin karışması ihtimalini ortadan kaldırmaz²⁵. Nitekim gerek Divan'ın *Nükleer Denemeler Davaları*'ndaki kararı, gerekse UHK'nin çalışması, 'açık beyan'a atıf yapmakla birlikte, tek taraflı devlet işlemindeki hukuki bağlanma iradesinin, işlemin yapıldığı dönemin koşullarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıntıları bu makalenin sınırları dışında kalan ve tek taraflı devlet işleminin bağlayıcılığının kaynağı olarak da işlenen '*estoppel*' ilkesi de bir yönüyle tek taraflı işlemin sahibi devlet dışındaki devletlerin bu işleme makul şekilde yükledikleri anlama güvenerek işlem tesis

²² Goodman, s. 48-9.

²³ Goodman, s. 55.

²⁴ Mesela, Divan'ın kararını vermesinden kısa süre sonra devlet pratiği ile doktrine ilişkin önemli bir çalışmayı kaleme alan Rubin, "devletlerin niyetlerini ilan etme yönündeki cesaretlerini kırmak, gerçekten iyi bir politika mıdır?" diye sorar. Bkz. Rubin, Alfred P. (1977) "The International Legal Effects of Unilateral Declarations" American Journal of International Law, C: 71, s. 30.

²⁵ Koskenniemi'ye göre nesnel olanı öznel olandan ayırmak mümkün olmayacağından tek taraflı hukuki işlemlerin siyasi eylemlerden ayrılması mümkün değildir. Bkz. Martti, Koskenniemi (2006) From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument, 1. Baskı, Cambridge vd., CUP, s. 345-355.

etmelerini ifade eder²⁶. Bu durumda bağlanma iradesi, iyi niyet kavramı çerçevesinde yorumlanarak tespit edilmesi gereken bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Nihayet devlet işleminin/eyleminin, uluslararası hukuka uygun bir işlem/eylem olması gerekmektedir. Bu belirleme, özellikle devletin hukuka aykırı eylemlerinden doğan sorumluluğunu tek taraflı devlet işlemleri rejimi haricinde tutmak bakımından önem taşır. Bunun doğal sonucu, devletin başka bir andlaşmayla yüklenmiş olduğu yükümlülükleri ihlal eden bir işleminin/eyleminin de tek taraflı işlem kabul edilmemesini gerektirir²⁷. Bunun yanında UHK'nin çalışması da, "Genel uluslararası hukukun emredici bir normuyla çatışan tek taraflı beyanlar geçersizdir" şeklinde hüküm içermektedir (md. 8).

II. GELENEKSEL KABUL GÖRMÜŞ TEK TARAFLI DEVLET İŞLEMLERİ VE BİLDİRİM

Geleneksel olarak kabul edilen tek taraflı devlet işlemleri (a) tanıma, (b) protesto, (c) vazgeçme/feragat ve (d) söz vermedir (taahhüt).

A. TANIMA

Tanıma, bir uluslararası hukuk kişinin başka gerçek yahut öyle olduğu iddia edilen bir uluslararası hukuk kişinin bu statüsünü veya fiilî bir durumun geçerliliğini uluslararası hukuk bakımından kabul eden beyanıdır²⁸. Hiç kuşkusuz tanımanın uluslararası hukukta en çok gündeme gelen ve tartışma konusu yapılan türü, bir siyasi formasyonun devlet yahut bir devletin yönetiminin meşru olarak kabul edildiği devlet işlemleridir²⁹.

²⁶ Estoppel ilkesi, kaynaklandığı Anglo-Sakson hukukunda olduğu gibi, bir devletin belli yöndeki eylem ve işlemlerine güvenmek suretiyle hareket eden ve pozisyon alan iyi niyetli muhatap devletlerin bu iyi niyetli hareketlerinin, daha sonra aksi yöndeki başka bir eylem veya işlemle boşa çıkarılmaması anlamına gelir. Bkz. **Kassoti**, s. 177-183; **Çağran**, s. 385-8.

²⁷ **Goodman**, s. 55.

²⁸ **Shaw, Malcom N.** (2016) *International Law*, 7. Bası, Cambridge vd., Cambridge University Press, s. 322. Farklı ifade ve vurgularla da olsa benzer tanımlar için ör. bkz. **Gündüz**, s. 61; **Pazarıcı**, s. 125; **Çağran**, s. 161; **Toluner**, s. 71; **Crawford**, s. 144; **Belik**, s. 459; **Bozkurt, Enver/Kütükçü, M. Akif/Poyraz, Yasin** (2012) *Devletler Hukuku*, Gözden geçirilmiş 7. Baskı, Ankara, Yetkin, s. 101.

²⁹ **Crawford**, s. 144.

Konumuzla bağlamında tanımaya ilişkin dile getirilmesi gereken en önemli hususlar şunlardır:

Bir durumun/olayın tanınması söz konusu olduğunda, tanıyan devlet bu eylemiyle söz konusu olayla ilgili bazı yükümlülükler altına girmiş olur. Sözgelimi, üzerinde egemenlikle ilgili bir ihtilafın bulunduğu bir toprak parçasının bir devlete ait olduğunun tanınması hâlinde, tanıyan devlet bu toprak parçası üzerindeki faaliyetlerini sonlandırmakla yükümlü olacaktır³⁰.

Bir devletin tanınması durumunda, tanıyan devlet bu devletle mevcut uluslararası hukuk rejimine bağlı ilişkiler yürütmek durumunda kalacaktır. Bu ilişkilerin en başında, uluslararası anlaşmalar yapmak gelir³¹. Böylece tanıdığı devlete, uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını mevcut uluslararası hukuk çerçevesinde kendisine karşı ileri sürme hakkı da vermiş olur³².

Devletlerin veya hükümetlerin tanınması söz konusu olduğunda, tanıma işlemi geçmişe etkili sonuç doğuracak, tanıyan devlet, tanıdığı devlet veya hükümetin daha önceki işlem ve kazanımlarını, varsa anlaşmalara halefiyetini kabul etmiş olacaktır³³.

Tanımanın iç hukuka etkisi bakımından da, tanıyan devletin ulusal mahkemeleri tanıma işlemine etkililik kazandıracak şekilde uluslararası hukukun ilgili kuralları uyarınca işlem yapmak durumunda kalacaktır³⁴.

B. PROTESTO

Protesto (kınama), “bir hukuk kişinin belirli bir durumu, bir davranış ya da bir iddiayı yasal bulmadığını belirten ve bu yolla kendi çığneden ya da tehdit edilen haklarını saklı tutmayı amaçlayan bir tek taraflı hukuksal işlemdir”³⁵.

³⁰ Çağırın, s. 176; Degan, s. 254.

³¹ Pazarcı, s. 347.

³² Tanınan devletin haklarının varlığı, tanıma işlemiyle yaratılmış olmaz ancak bunları ileri sürme imkânı tanıma vasıtasıyla ortaya çıkar. Bkz. Shaw, s. 340.

³³ Acer, Yücel/Kaya, İbrahim (2015) Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, 6. Baskı, Ankara, Seçkin, s. 127.

³⁴ Shaw, s. 340-1; Degan, s. 254.

³⁵ Pazarcı, s. 127. Benzer tanımlar için bkz. Caşın, 208; Toluner, s. 71; Belik, s. 460.

Protesto eyleminin/işleminin doğurduğu hukuki sonuç, hakları saklı tutma, koruma anlamı ifade etmektedir. Bu yönden protestonun da, tıpkı bu makalenin konusunu oluşturan bildirim gibi, gerçekten bir tek taraflı devlet işlemi olup olmadığı konusu tartışmalıdır³⁶. Zira protesto eylemi, tek taraflı devlet işleminin standart tanımında bulunan “kendisi için yükümlülük yaratma” unsurunu taşımaz gibi görünmektedir. Bu duruma ve üzerindeki tartışmalara rağmen protesto bir tek taraflı devlet işlemi olarak görülmektedir. Bu sonuca ulaşılmasının en büyük nedeni, “kendisi için (hukuki) yükümlülük yaratma” niyet ve kapasitesinin, “diğer devletlerle arasındaki hukuki ilişkilerde değişiklik yapma” niyet ve kapasitesi şeklinde daha geniş şekilde okunabileceği yönündeki kanaattir³⁷. Bu “değişiklik yapma” iradesini ise ileride meydana gelebilecek muhtemel bir hak kaybını önleme kastı olarak düşünmek gerekmektedir. Çünkü protesto çoğunca tanıma işleminin tam tersi olarak görülür. Protesto işleminde bulunan devlet, böylece belli bir durumun kendisine karşı ileri sürülmesini engellemiş olmaktadır. Bununla birlikte protestonun bu mahiyeti itibarıyla protesto eden devlet bakımından bir yükümlülük yaratmaktan ziyade bir hak yarattığı, bir hakkın varlığının hakka karşılık gelen bir yükümlülüğün varlığına ihtiyaç duyduğu düşünülecek olursa, protestonun muhatap veya ilgili devletler bakımından yükümlülük yarattığının kabulü gerekecektir³⁸. Tek taraflı işlem teorisine ilişkin ayrı bir tartışmanın konusu olan bu mesele ayrı bir çalışmaya bırakarak, protestonun tek taraflı devlet işlemi sayılmasının, teorik temelleri açıkça tartışma konusu yapılmaya bile devletin tabi olduğu uluslararası hukuk çerçevesinde bir sonuç yaratma kapasitesi olduğunu söyleyebiliriz³⁹.

C. VAZGEÇME

Vazgeçme (feragat), “bir hukuk kişinin sahip olduğu bir hakkını bundan böyle kullanamayacağını ve bu hakkın sona erdiğini öteki kişilerin rızasına bağlı olmaksızın bildirmesi işlemidir”⁴⁰.

³⁶ Eckart, s. 33.

³⁷ Eckart, s. 33-4.

³⁸ Çağırın, s. 218-9.

³⁹ Bkz. J.P. Jacque'den aktaran Çağırın, s. 218. Benzer görüş için: Degan, s. 25-9.

⁴⁰ Pazarcı, s. 126. Benzer tanımlar için bkz. Caşın, s. 209; Gündüz, s. 62; Toluner, s. 70; Eckart, s. 34; Belik, s. 460.

Vazgeçme, yükümlülükleri değil hakları sona erdirir⁴¹. Bunun yanında vazgeçme, sadece tek taraflı devlet işlemiyle gerçekleşmez. “Hak yitirici vazgeçme” ve “hak devredici vazgeçme” olarak anılan iki vazgeçme türü bulunmaktadır⁴². Hak devredici vazgeçmenin kendisiyle kastedilen sonucu doğurması için vazgeçen devletten başka bir uluslararası hukuk kişininin açık veya örtülü kabulüne ihtiyaç olması nedeniyle⁴³, kimi tartışmalar bulunmakla birlikte⁴⁴, tek taraflı işlem kabul edilmesi zor görünmektedir⁴⁵. Ancak hak yitirici vazgeçme işlemleri de sadece tek taraflı işlemden doğmaz. Kimi anlaşmalar da devletler açıkça bazı haklarından vazgeçtiklerini bildirirler⁴⁶. Dolayısıyla vazgeçme işlemi tümüyle ve tek başına bir tek taraflı devlet işlemi değildir fakat tek taraflı işlemle gerçekleştirilebilen bir tasarruftur.

Vazgeçme ile devlet, kendisi adına dolaylı yoldan yükümlülük yaratmış olur zira vazgeçmenin konusu bir yükümlülüğün yaratılması değil bir hakkın vazgeçen devlet açısından ortadan kalkmasıdır. Böylece devlet daha önce sahip olduğu hakkın konusuyla ilgili tasarrufta bulunmama yükümlülüğü altına girmiştir. Sözgelimi, eğer bir toprak parçası veya deniz alanı üzerindeki egemenlik hakkından vazgeçmişse, bu alanlarda artık egemenlik yetkisi tasarrufu anlamına gelen eylemlerden kaçınmak zorunda kalacaktır⁴⁷.

D. TAAHHÜT

Taahhüt (tek taraflı söz verme), “bir uluslararası hukuk kişininin belli bir konuda belli bir biçimde davranacağını hiçbir karşılık koşulu koymadan ve öteki kişilerce kabul edilmesi aramadan belirten tek taraflı bir irade açıklamasıdır”⁴⁸. Makalemizin ilk bölümünde yaptığımız incelemede UAD’nin Nükleer Denemeler Davaları kararlarına ve UHK’nin çalışmasına atıfla ele aldığımız tek

⁴¹ Pazarıcı, s. 127.

⁴² Bkz. Pazarıcı, s. 126; Çağırın, s. 245.

⁴³ Pazarıcı, s. 127.

⁴⁴ Tartışma için bkz. Çağırın, 248-254.

⁴⁵ Toluner vazgeçme tanımında “bir başkasına devretmeksizin” kısmını vurgulayarak dile getirir. Bkz. Toluner, s. 70. Ayrıca bkz. Eckart, s. 35.

⁴⁶ Çağırın, s. 245-6; Degan, s. 221.

⁴⁷ Çağırın, s. 250.

⁴⁸ Pazarıcı, s. 129. Ayrıca bkz. Çağırın, s. 279; Caşın, s. 211; Gündüz, s. 62.

tarafli işlem konusu, ağırlıklı olarak taahhüt ile ilgili olduğundan makalenin konusu amaçları çerçevesinde kısaca şunları söyleyebiliriz:

Devlet taahhüt işlemiyle belli bir şekilde davranacağını açıklamış olmaktadır. Devletin taahhüdü gelecekteki olumlu veya olumsuz eylemleriyle ilgili olabilir⁴⁹. Böyle bir açıklamayla devlet, açıklamasının kapsamı çerçevesinde ilgili devletlere karşı uluslararası hukuk çerçevesinde yükümlülük altına girmektedir. Böyle bir yükümlülüğün yaratılması için başka bir devletin kabul veya onayına gerek yoktur⁵⁰.

III. BİLDİRİMİN TEK TARAFLI DEVLET İŞLEMİ NİTELİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Devletler bildirim yoluyla “diğer devletlere bazı olay ve vakıaların hukuki önemi haiz olduğunu bildirir”⁵¹. Bazı yazarlar bildirim “tek tarafli işlemler” başlığı altında incelese veya bu şekilde nitelese de, bildirim bu niteliğini tartışma konusu yapmaz⁵².

Bildirim uluslararası hukuk metinleri ile devlet pratiğinde çokça karşılaşılan bir uygulamadır. Pek çok uluslararası andlaşma devletleri belirli durumlarda bildirimde bulunmaya zorlar. Ancak tek tarafli işlemin tanım gereği andlaşmalar hukuku kapsamında yer alan zorunlu bildirim uygulamasını tek tarafli işlem kabul etmek mümkün değildir zira bu bildirimler “otonom” değildirler.

⁴⁹ Eckart, s. 29.

⁵⁰ Degan, s. 188.

⁵¹ Oppenheim's International Law, s. 1193. Benzer tanımlar için bkz. Pazarci, s. 124; Toluner, s. 72; Belik, s. 459; Gündüz, s. 63; Çaşın, s. 209; Dominick, Mary F. 'Notification': Bernhardt, Rudolf (Editör) (1986) Encyclopedia of International Law, Vol: 9, Amsterdam, Elsevier, s. 288.

⁵² Ör. bkz. Pazarci, s. 124 (Yazar bildirim “tek-tarafli uluslararası hukuk işlemleri” başlığı altında incelemekle birlikte, bildirim “hukuksal etkisi[nin] ancak ilgili devletin tek-tarafli değerlendirmesini kayıtlara geçirmek ve haklarını saklı tuttuğunu açıklamak biçiminde kendini göster[diği]” kaydını koyar). Bildirimi tek tarafli işlemler arasında sayan Toluner ile Belik'e göre andlaşmalar hukuku haricinde ortaya çıkan ihtiyari bildirim tek sonucu, bildirim alan devletin bildirim konusunu bilmediğini iddia edemesidir (Toluner, s. 72; Belik, s. 459). Oppenheim da aynı şekilde bildirim amacının diğer devletlerinin bilmedikleri mazeretine sığınmasını engellemek olduğunu söyler: Oppenheim's International Law, s. 1193. Gündüz ve Çaşın'a göre “tebliğde bulunan devlet, diğer devletleri önemli hukuki sonuçlar doğuracak tepkilerde bulunabilecekleri ya da kendi hukuki durumlarını ve haklarını kullanabilecekleri bir duruma sokar” (Gündüz, s. 63; Çaşın, s. 209).

Öyleyse tek taraflı işlemler bakımından tartışılması gereken, “ihtiyarî” bildirimlerdir.

UHK'nin çalışmasında Özel Raportör Víctor Rodríguez Cedeño'nun ilk ve yedinci raporlarında bildirim tek taraflı işlem olma niteliği üzerinde durulmuştur. İlk raporda kısaca bildirim daha önce var olan bir hukuki eylemle/işlemlerle bağlantılı olması nedeniyle kendiliğinden hukuki sonuç doğurmadığı belirtilmiş⁵³, yedinci raporda ise, nispeten daha uzun yer ayrılmakla birlikte, konu hakkında görüş bildiren devletlerin görüşleri ile literatür özetlenerek, ilk rapordaki görüşün aksine ulaşmayı zorunlu kılacak bir tartışma yürütülmemiştir⁵⁴.

Bildirim tek taraflı hukuki işlem görmeyen Çağırın, aksi yöndeki görüşü savunmak için bildirim bir irade açıklaması ve hukuki sonuç doğurması gerektiğini söyler. Çağırın'ın kurgusal örneğine göre, bir devletin yetkili organları başka bir devleti tanıma kararı alırlar. Daha sonra bu tanıma kararı ilgili devlete bildirilir. Eğer bildirim tek taraflı hukuki işlem kabul edilecek olsa, tanıyan devletin yükümlülüğünün başladığı ân, yani tanımanın hukuki sonuçlarının doğmaya başladığı ân, bildirimde bulunma ânı olacaktır. Ancak esasında tanıyan devletin tanıma kararını aldığı ân tanıma işlemi sonuç doğurmuş olmaktadır. Üstelik tanıma söz konusu olduğunda, bildirim ne zaman yapılırsa yapılsın, hatta hiç yapılmazsa bile, zımnen tanımayı mümkün kılan durumlar söz konusu olabilmektedir⁵⁵.

Yine bildirim tek taraflı işlem sayılmaması gerektiğini savunan Eckart da, bir işlemin/eylemin tek taraflı işlem sayılabilmesi için, uluslararası hukukun sadece bildirimde belirmiş bilgiye değil, bildirimle ifade edilmiş iradeye hukuki sonuç bağlaması gerektiğini söyler. Devletin bildiriminde yer alan bilginin önemli hukuki sonuçları olabilir. Sözgelimi böyle bir bildirim üzerine uluslararası hukuk uyarınca bildirim içeriğine protesto çekmek gerekebileceği gibi, böyle bildirim alan devletin ekolojik bir zararı engelleme yükümlülüğü doğ-

⁵³ Cedeño, Víctor Rodríguez (1998) First report on unilateral acts of States, A/CN.4/486, 5 Mart 1998, par. 52-54.

⁵⁴ Cedeño, Víctor Rodríguez (2004) Seventh report on unilateral acts of States, 22 Nisan 2004, A/CN.4/542, par. 170-178.

⁵⁵ Çağırın, s. 138.

masını engellemek için belli şekilde davranması gerekebilir. Ancak bu tip durumlarda hukuki sonuç bağlanan bildirim kendisi değil, bildirim içeriğindeki bilgidir. Nitekim böyle bir bilgiden haberdar olmak, ilgili devleti kendisine ulaşan herhangi bir bildirim olmaksızın da belli şekilde davranmaya itebilecekti. Dolayısıyla eğer bir bilginin bir devlet tarafından bilinmesi onun için bazı hukuki sonuçlar doğuracaksa, bildirim hukuki sonucun nedeni değil, sadece vasıtası olmaktadır. Resmi bir bildirim elbette ilgili devletin bilgilendirilmiş olduğunu ispat bakımından güçlü bir yardımcı olacaktır ama yine de bu, onun belli bir hukuki sonuç doğurmuş olduğu anlamına gelmez⁵⁶.

Tanımından yola çıkarak tekrarlayacak olursak, bildirim, bir devletin başka devlet veya devletleri belli bir durumdan “haberdar” etmesi anlamına gelir. Bu durumda bildirim, bildirimden önceki bir duruma bağlıdır. Bu niteliğiyle bizzat kendisi bir hukuki sonuç doğurmaz. Nitekim eğer bildirim bu şekli ve araçsal özelliği dikkate alınmazsa, diğer hukuki işlemleri birbirinden ayıracak herhangi bir ölçüte sahip olamayız. Zira tanıma, protesto, vazgeçme ve taahhüt işlemleri de çoğu durumlarda her zaman bir bildirme eylemiyle belirginleşir. Fakat bu eylemlerde işlemi oluşturan ve hukuki niteliğini veren bildirme eyleminin kendisi veya şekli değil, bildirme eyleminin içeriği olmaktadır.

Yukarıda anılan yazarların da belirttiği gibi, bir işlemin/eylemin tek taraflı hukuki işlem olabilmesi için hukuken bağlanma niyeti ifade eden bir açıklama olması gerekmektedir. Bildirim, tanımı itibarıyla hukuken bağlanma niyeti içermez. Nitekim hukuken bağlanma niyeti ifade eden açıklama türleri, amaçlarına göre farklı isimlerde, yani tanıma, taahhüt, vazgeçme veya protesto türlerinde ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla, salt şekli bir uygulama olarak bildirim tek taraflı işlem olarak nitelenmesi uygun değildir.

⁵⁶ Eckart, s. 37.

SONUÇ

Tek taraflı devlet işlemleri, (a) devlete atfedilebilecek, (b) tek taraflı, (c) hukukî bağlanma niyeti ifade eden bir (d) uluslararası hukuka uygun eylemdir.

Tek taraflı işlemler devlet pratiğinde çokça görülmesine rağmen uluslararası hukukta görece az tartışılmıştır. Bunun yanında tek taraflı işlemlere yönelik bir teori halihazırda oluşturulabilmiş değildir. UAD'nin Nükleer Denemeler Davaları kararlarından sonraki dönemde daha fazla tartışılmaya başlayan konu hâlâ uluslararası hukukçular arasında hem teorik arkaplan yokluğu hem de farklı sınıflandırmalar ile gündeme gelmektedir.

Uluslararası hukuk literatürü tek taraflı devlet işlemlerinin hukukî niteliği üzerine ittifak etmemiş, teorik bir yaklaşım geliştirmemiş ve farklı listeler sunuyor bile olsa, genellikle anılan tek taraflı işlemler (1) tanıma, (2) protesto, (3) vazgeçme, (4) taahhüttür. Çalışmamızda, kimi zaman bu listeye dahil edilen bildirim (tebliğ) tek taraflı devlet işlemleri olup olmadığını değerlendirmeyi amaçlanmıştır.

Tutarlı ve yaygın kabul görmüş bir teorik yapı ve tanım olmasa bile, yukarıda belirtilen unsurları bakımından değerlendirildiğinde, ihtiyari bildirim hukukî bir sonuç doğurma kapasitesine sahip bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Zira bildirim işlevi, diğer devletlere bazı durum veya olayların doğruluğunu bildirmekten ibarettir. Dolayısıyla bildirim mahiyeti itibarıyla hukukî sonuç doğuramaz.

Eğer geniş anlamıyla ele alırsak bildirim diğer tek taraflı işlemlerde de karşımıza çıkabilmektedir. Dolayısıyla eğer ortada hukukî sonuç doğuran bir bildirim işlemleri varsa, bunun nedeni bildirim kendisi değil, bildirim konusu edindiği olay olacaktır. Sonuç olarak, bildirim tek taraflı işlemler listesi içinde anılması teorik yönden desteklenebilecek bir durum değildir.

KAYNAKÇA

Acer, Yücel/Kaya, İbrahim (2015) Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı, 6. Baskı, Ankara, Seçkin.

Belik, Mahmut R. (1966) 'Devletler Hukukunda Hukukî Tasarruflar' İÜHFİM, C:32, S:2-4, ss. 456-466.

BMGK, A/RES/51/160, 30 Ocak 1997.

Bodansky, Daniel (2000) 'What is so bad about Unilateral Action to Protect the Environment' EJIL, C: 11, S:2, ss. 339-347.

Bozkurt, Enver/Kütükçü, M. Akif/Poyraz, Yasin (2012) Devletler Hukuku, Gözden geçirilmiş 7. Baskı, Ankara, Yetkin.

Çaşın, Mesut Hakkı (2013) Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları, C: 1, 1. B., İstanbul, Legal Yayıncılık.

Cedeño, Víctor Rodríguez (1998) First report on unilateral acts of States, A/CN.4/486, 5 Mart 1998.

Cedeño, Víctor Rodríguez (2004) Seventh report on unilateral acts of States, 22 Nisan 2004, A/CN.4/542.

Cedeño, Víctor Rodríguez/ Cazorla, Maria Isabel Torres 'Unilateral Acts of States in International Law': Rüdiger Wolfrum (Editör) (2012) The Max Planck Encyclopedia of International Law, C: X, 1. B., Oxford, OUP.

Chow, Pok Yin S. (2017) 'Reservations as Unilateral Acts? Examining the International Law Commission's Approach to Reservations' International and Comparative Law Quarterly, C: 66, ss. 335-365.

Crawford, James (2012) Brownlie's Principles of International Law, 8. Bası, Oxford vd., OUP.

Çağran, Mehmet Emin (2005) Uluslararası Hukukta Devletin Tek Taraflı İşlemleri, 1. B., Ankara, Platin Yayınları.

Çelik, Edip F. (1984) Milletlerarası Hukuk – Birinci Kitap, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Degan, Vladimir-Djuro (1994) 'Unilateral Act as a Source of Particular International Law' Finnish Yearbook of International Law, C: 5, ss. 149-266.

Dominick, Mary F. ‘Notification’: Bernhardt, Rudolf (Editör) (1986) Encyclopedia of International Law, Vol: 9, Amsterdam, Elsevier, s. 288-290.

Dupuy, Pierre-Marie (2000) ‘The Place and Role of Unilateralism in Contemporary International Law’ EJIL, C: 11, S:2, ss. 19-29.

Eckart, Christian (2012) Promises of States under International Law, 1. B, Oxford, Hart Publishing.

Evans, Malcolm D. (Editör) (2010) International Law, 3. Bası, Oxford, OUP.

Fiedler, Wilfreid ‘Unilateral Acts in International Law’: Rudolf Bernhardt (Editör) (1984) Encyclopedia of International Law, C: 7, 1. B., Amsterdam-Oxford-New York, North Holland.

Goodman, Camille (2006) ‘Acta Sunt Servanda – A Regime for Regulating the Unilateral Acts of States at International Law’ Australian Yearbook of International Law, C: 25, ss. 43-73.

Gündüz, Aslan (2014) Milletlerarası Hukuk – Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar, Ed. Reşat Volkan Günel, 7. Baskı, İstanbul, Beta Basım.

ICJ, *Nuclear Tests Case (Australia vs. France)*, Judgment of 20 December 1974, I.C.J. Reports 1974, ss. 253-274.

Kassoti, Eva (2013) ‘Unilateral Legal Acts Revisited: Common Law v. Civil Law Approaches and Lessons from the International Law Commission’s (Failed) Attempt to Codify Unilateral Acts of States’, Hague Yearbook of International Law, C. 26, ss. 168-200.

Kuzmarov, Betina (2005) ‘Unilateral Acts in International Relations: Accepting the Limits of International Law, C: 8, Yearbook of New Zealand Jurisprudence, ss. 77-97.

Martti, Koskenniemi (2006) From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument, 1. Baskı, Cambridge vd., CUP.

Jennings, Sir Robert / Watts, Arthur (Editörler) (1996) Oppenheim’s International Law, 9. Bası, Londra ve New York, Longman.

Pazarcı, Hüseyin (2011) Uluslararası Hukuk, 10. B., Ankara, Turhan Kitabevi.

Report of the International Law Commission (2006) Fifty-eighth session, 'Chapter IX – Unilateral Acts of States', ss. 159-166.

Rubin, Alfred P. (1977) 'The International Legal Effects of Unilateral Declarations' American Journal of International Law, C: 71, ss. 1-30.

Sands, Philippe (2000) 'Unilateralism', Values and International Law' EJIL, C: 11, S:2, ss. 291-302.

Shaw, Malcom N. (2016) International Law, 7. Bası, Cambridge vd., Cambridge University Press.

Suy, Erik (2001) 'Some Unfinished New Thoughts on Unilateral Acts of States as a Source of International Law' Journal for Juridical Science, C: 26, S: 3, ss. 1-11.

Thirlway, Hugh (2014) The Sources of International Law, Oxford, Oxford University Press.

Virally, Michel 'The Sources of International Law': Sorensen, Max (Editör) (1968) Manual of Public International Law, Londra, MacMillian, ss. 116-174.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi - Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969. Türkçesi: **Gündüz**, ss. 66-87.

Zemanek, Karl 'Unilateral Legal Acts Revisited': Wellens, Karel (Editör) (1998) International Law: Theory and Practice – Essays in Honour of Eric Suy, Lahey/Boston/Londra, Martinus Nijhoff Publishers.